

філософсько-світової, загальнолюдської компетенції студентів. Все викладене вище вимагає від фахівців у галузі викладання української мови як іноземної подальших теоретично-методологічних розробок та роботи над новими підручниками і посібниками для студентів-іноземців, зокрема для майбутніх філологів та перекладачів.

1. *Бондарєва Наталія Олександрівна* Стилістика української мови: навчальний посібник. – К.: Четверта хвиля, 2010. – 248с.; 2. *Винницька Валерія Михайлівна*, Голов'яшина Людмила Степанівна, Плющ Надія Прокопівна Українська мова для студентів-іноземців (початковий курс): Підручник. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2001 – 344с.; 3. *Винницька Валерія Михайлівна, Плющ Надія Прокопівна* Українська мова. Практичний курс граматики для студентів-іноземців: Підручник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – 272с.; 4. *Головка Валентина*, Паламар Лариса Максимівна Українська мова (Розмовний практикум). Advanced Ukrainian Conversation: Посібник для іноземців. – К.: Бібліотека українця, 2002. – 170с.; 5. *Дем'янюк Анжела Анатоліївна* Розвиток навичок как іноземних студентів-філологів): навчальний посібник. – К: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – 120с.; 6. *Зайченко Неоніла Федорівна*, Воробйова Сусанна Артеміївна Практичний курс української мови для іноземців: усне мовлення. – К: Знання України, 2004. – 324с.; 7. *Макарова Галина Ісаївна*, Паламар Лариса Максимівна, Присяжнюк Наталія Костівна Розмовляймо українською (Let's speak ukrainian): навчальний посібник. – У 3-х частинах. – К.: Бібліотека українця. – Кн. 1. – 2001. – 112с., Кн. 2. – 2002. – 182с., Кн. 3. – 2002. – 162с.; 8. *Ніколаєва Наталія Сергіївна*, Невойт Валентина Іванівна, Любчевська-Сокур Вікторія Олександрівна, Ситник Оксана Олегівна, Черепаха Лілія Леонтіївна Українська мова для іноземців: Збірник вправ. – К.: 2002. – 174с.; 9. *Капотонова Тамара Івановна*, Московкин Леонид Викторович, Щукин Анатолий Николаевич Методи и технологии обучения русскому языку как иностранному / Под ред. А.Н.Щукина. – М.: Рус. яз. Курсы, 2008. – 312с.; 10. *Самусенко Оксана Миколаївна*, Клімкіна Ольга Ігорівна Лінгвокраїнознавство: Україна: навчальний посібник. – К: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – 256с.; 11. *Шевченко Мирослава Вікторівна* Сучасна українська мова. Морфологія: навчальний посібник. – К: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 128с.

Сандига Л.О., викл.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ НА ПОЗНАЧЕННЯ СМЕРТІ В
ЕВФЕМІЗМАХ У ЖУРНАЛІСТИЦІ, КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ
ТА КУЛІНАРІЇ (на матеріалі англійської мови)**

Стаття присвячена дослідженню концептуальних метафор, які являються одним з інструментів пізнання в когнітивній лінгвістиці. В рамках семантичного поля "Death"

концептуальні метафори вербалізуються евфемізмами. Останні можуть утворюватися у різних сферах, зокрема, у сфері журналістики, комп'ютерних технологій та кулінарії.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концептуальна метафора, евфемізм, спосіб синонімічної аналогії.

Статья посвящена исследованию концептуальных метафор, которые являются одним из инструментов познания в когнитивной лингвистике. В рамках семантического поля “Death” концептуальные метафоры вербализуются эвфемизмами. Последние могут образовываться в разных сферах, в частности, в сфере журналистики, компьютерных технологий и кулинарии.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, концептуальная метафора, эвфемизм, способ синонимической аналогии.

The article is devoted to the study of conceptual metaphors which are one of the instruments of cognition in cognitive linguistics. In the framework of the semantic field “Death” conceptual metaphors are verbalized by euphemisms, which can be formed in various spheres, in particular, the sphere of journalism, computer technologies and gastronomy.

Key words: cognitive linguistics, conceptual metaphor, euphemism, method of synonymic analogy.

Незважаючи на те, що в сучасному суспільстві спостерігається тенденція до поступового зменшення табуйованих тем, деякі з них, зокрема тема смерті, все ще підлягають евфемізації. В тлумачному словнику лінгвістичних термінів евфемізмами називають „слова та вирази, що вживаються з метою уникнення слів із грубим, непристойним змістом чи забарвленням” [Єрмоленко 2001, с.55]. М. Л. Ковшова стверджує, що основною рисою евфемізмів є непрямий спосіб називання предметів або явищ, що обумовлює неоднозначну референтність та семантичну дифузність [Ковшова 2007, с.14]. К. Баррідж, в свою чергу, зазначає, що мова евфемізмів є „мовою-дезодорантом, що освіжає затхлу реальність” [Burridge 2004, с.199].

Видатний лінгвіст С. Ульман вважав тему смерті головним мотивом появи евфемізмів [Ковальова 2008, с.40]. Проте дослідниця евфемізмів Л. В. Порохницька стверджує, що сьогодні тематична група „смерть” поповнюється не вельми активно. Більшість неологізмів в цій групі позначають насильницьку смерть, в основному це характерно для американського варіанту англійської мови [Порохницька 2004, с.160]. Дозволимо собі з цим не погодитись з огляду на те, що останнім часом евфемізми на позначення смерті активно утворюються, серед інших, у сфері журналістики, комп'ютерних технологій та кулінарії.

Метою статті є дослідження концептуальних метафор, що вербалізуються евфемізмами семантичного поля “Death”, які були утворені у сфері журналістики, комп'ютерних технологій та кулінарії.

Об'єктом дослідження є евфемізми, що входять до складу тематичної групи “Death” та які були утворені у сфері журналістики, комп'ютерних технологій та кулінарії, **предметом** – концептуальні метафори, на яких ґрунтуються дані евфемізми.

Евфемізми на позначення смерті, джерелом яких стали сфери журналістики, комп'ютерних технологій та кулінарії, є цікавим об'єктом лінгвістичного дослідження, адже вони формують новий пласт лексики, який не підлягав детальному вивченню саме з позицій когнітивної лінгвістики, що зумовлює **актуальність** статті.

Мовний **матеріал**, на якому базується дослідження, налічує 47 евфемістичних зворотів.

Почнемо наше дослідження з евфемізмів на позначення смерті, які були утворені у сфері журналістики. В рамках концептуальної метафори **“Death is a journey”** нами був виокремлений евфемістичний зворот, який представляє смерть зустріччю із найважливішим редактором, що мешкає на небесах, тобто Богом – *went to that big spelling checker in the sky*.

Цікавим є також евфемістичний зворот на позначення смерті – *went online*. Виходить, що небіжчик долучається до мережі спілкування або має з кимось діалог. Можливою інтерпретацією є те, що він спілкується з Богом та згідно з християнськими канонами тримає відповідь перед Всевишнім за свої земні гріхи.

Згідно з уявленнями журналістів у потойбічному житті небіжчики продовжуватимуть працювати, що відповідає концептуальній метафорі **“Death is work”**. Щоправда, працюватимуть вони на нового боса: тепер вони занотовуватимуть за Творцем (*taking minutes for the Maker*); виконуватимуть вічне завдання поза межами офісу, в якому вони працювали в земному житті (*got the eternal offsite assignment*), або ж писатимуть статтю – *documented the Big D*, в якій задокументовано велику літеру *D*, яка є абревіацією до слова *Death*.

Цілком протилежним уявленням журналістів про майбутнє небіжчиків є те, що вони дійшли до своєрідного кінця, адже вони вже пережили останню правку свого тексту (*endured the final edit*), що відповідає концептуальній метафорі **“Death is the end”**.

Двоїстою представляється нам семантика ще одного евфемізму: *made the big deadline*, в якому наявна гра слів. З одного боку, людина дожила до кінцевого строку свого довготривалого земного існування, а з іншого, при дослівному перекладі бачимо, що вона „зробила велику мертву лінію” (знову ж таки концептуальна метафора **“Death is the end”**).

Цікавим виразом, що вербалізує концептуальну метафору **“Death is failure”**, є евфемістичний вираз-каламбур *used very, very passive voice*. Природно, що жива людина є активною особою і асоціюється з активним станом. Звідси і постають паралелі з людиною, яка втратила свій голос/активність, а отже, померла.

Дану концептуальну метафору вербалізує ще один евфемізм – *to collapse one's outline*. Проводячи паралелі зі знищенням свого нариса або проекту журналістом, ми уявляємо, що проект „Життя” даної людини також знищено та відновленню не підлягає. Так само скінчено проект того, хто був видалений з відомості матеріалів – *deleted from the BOM (Bill of Materials)*.

Тема смерті як невдачі проходить червоною ниткою крізь зміст наступного евфемістичного виразу: *struck out by the Big Blue Pencil*. Вочевидь, „людина-винищувач”, яку в даному звороті умовно представлено великим синім олівцем, є ніхто інший як головний редактор, адже зазвичай саме він користується синім олівцем, коли править рукопис. Підтекст звороту є значно глибшим, адже головним редактором життя людини виступає певна вища сила: Бог, Доля, чи саме життя.

Останнім часом евфемістичні неологізми на позначення смерті створюються з використанням понять, пов'язаних з комп'ютером та програмним забезпеченням. В рамках

концептуальної метафори „*Death is a journey*” нами було виявлено п’ять таких евфемістичних одиниць. Зміст евфемізму *gone to the big glass house in the sky* стає зрозумілим, коли ми дізнаємось, що скляним будинком програмісти називають обчислювальний зал, в якому працюють великі ЕОМ, тому, на їх думку, навіть на тому світі існує великий комп’ютерний зал, до якого вони перемістяться після смерті.

Про зміст другого евфемізму – *sent to the dirt archives* – здогадатися легше: так зване відрядження у „брудні архіви” нагадує нам про земляне поховання, про що свідчить лексема *‘dirt’*. В одному евфемізмові смерть передається назвою чату „Могила” – *visiting the chat Tomb*, в іншому – назвою спеціального плаского файлу, який містить інформацію лише одного типу та не має зв’язку з іншими файлами: *exported to a flat file*. Тож можемо побачити мотиви, що лежать в основі даного метафоричного перенесення: мертва людина подорожує в інше місце та втрачає зв’язок з живими.

Нові евфемістичні утворення базуються на тих чи інших діях людини, які вона може виконувати за допомогою комп’ютеру. Так, наприклад, іронічним способом позначення мертвої людини є евфемізм, до складу якого входить імітація Інтернет-адреси: *transferred to www.HasBecome.Com/post*, яка містить в своєму складі певний натяк на тлінність всього живого. В даному випадку маємо цікаву гру слів: поєднання кінцівки сайту *.com* із лексемою *post* утворює нове слово: *compost*. В результаті маємо переміщення людини до такого місця, де вона перетворюється на компост (згадаймо синонімічний евфемізм *gone into fertilizer business* та евфемізм на позначення труни – *compost container*; та кладовища – *compost heap*).

Концептуальну метафору „*Death is failure*” представляють вісім евфемістичних виразів. Комп’ютерний користувач, що припинив своє земне існування, вже більше не зможе користуватися Інтернетом, саме тому він позбавлений можливості не тільки бачити найгарячіших жінок мережі (*no longer able to view the web’s hottest women*), але й перевірка своєї пошти вже більш не є актуальною для нього (*It doesn’t matter whether you’ve got mail*). Крім цього, небіжчика можуть порівнювати із принтером, в якому навки закінчилася фарба (*permanently out of print*), а тому він зламався назавжди.

Схожим на попередній за семантикою є евфемізм *to have one’s 80-column card punched*. Цей зворот базується на порівнянні людини із перфокартою, в якій було пробито отвір, що символізує смерть людини.

Наступний евфемізм, що позначає смерть як невдачу, містить в своєму складі скорочення, яке використовується у мережі Інтернет – *404ever; pulse not found*. Як бачимо, перша частина евфемізму є складеним словом, що має значення *“forever”*. Відомо, що у мережі Інтернет користувачі часто використовують цифру 4 на позначення прийменника *“for”* або у словах, у складі яких трапляється така комбінація літер. Що стосується сполучення цифр 404, то така комбінація з’являється на екрані у вигляді повідомлення про помилку, яке сповіщає, що сервер не зміг знайти потрібної користувачеві інформації, отже, зворотній зв’язок відсутній [[http://en.wikipedia.org/wiki/ HTTP_404](http://en.wikipedia.org/wiki/HTTP_404)]. Саме тому можна провести паралелі із відсутністю зворотнього зв’язку між живими та мертвими.

Комп’ютерні завсідики, а саме геймери вигадали такий цікавий евфемізм на позначення смерті як невдачі як *to botch one’s survival check*. Герой комп’ютерної гри, який втратив певний документ на виживання, неодмінно програє гру.

Смерть як невдачу представляють ще два евфемістичні звороти, а саме *taken out of production* та *printed white on white*. В першому з них невдача полягає у тому, що людина уподібнюється до певного продукту, який було знято з виробництва, а отже, він перестає існувати. В другому випадку провал проявляється у неспроможності зрозуміти текст, який було надруковано білим на білому, звідси випливає те, що його також не існує.

До складу одного евфемізму входить назва компанії Pointcast, яка була заснована у 1992 році та працівники якої займалися створенням комп'ютерних скрінсейверів. З огляду на те, що невдовзі після свого заснування вона збанкрутувала [[http://en.wikipedia.org/wiki/PointCast_\(dotcom\)](http://en.wikipedia.org/wiki/PointCast_(dotcom))], людина, яка вклала свої гроші в акції цієї компанії (*invested in Pointcast*), їх втратила. В метафоричному сенсі людина втрачає не гроші, а своє життя, адже компанія вже давно не існує, а отже, жива людина не інвестуватиме кошти у зниклу компанію.

Концептуальну метафору **“Death is a transformation”** вербалізують евфемістичні звороти, які свідчать про те, що небіжчик зазнав якогось перетворення. В рамках комп'ютерної тематики людина після смерті може бути переформатована (*was reformatted*), тобто переведена у інший світовий формат. Цю процедуру може здійснити Господь (*reformatted by God*), або людину можуть переформатувати у чорну рамку (*formatted with black borders*).

Єдиний евфемізм з утворених програмістами представляє концептуальну метафору **“Death is peace at last”** – *installed the Kevorkian plug-and-play*. До складу даного звороту входить ім'я армяно-американського патологоанатома, який боровся за легалізацією евтаназії [<http://en.wikipedia.org/wiki/Kavorkian>]. З даного звороту видно, що людина, яка у буквальному сенсі встановила режим автоматичної конфігурації, розроблений Кеворкіаном, позбавила себе життя з власної волі, а отже, отримала довгоочікуване звільнення від власних страждань.

Нарешті чи не найбільш метафоричними виявилися евфемістичні звороти на позначення смерті, в яких використовуються поняття з кулінарної сфери. В рамках концептуальної метафори **“Death is work”** померлого призначають на посаду інспектора підземних трюфельів (*promoted to subterranean truffle inspector*). Той факт, що перевіряти гриби доведеться під землею відразу проясняє смисл даного звороту. Певні модифікації відбулися у евфемізмові *pushing up daisies* за посередництвом способу синонімічної аналогії: тепер померлий торкається не маргариток, а петрушки (*pushing up parsley*).

В рамках концептуальної метафори **“Death is peace at last”** не зовсім зрозумілою, на перший погляд, є мотивація в тих евфемізмах, де йдеться про небіжчика, який спить із солодкими пирогами (*sleeping with the quiches*). Але трохи згодом ми бачимо, що даний евфемізм був також модифікований з добре знайомого *sleeping with the fishes* знову ж таки за способом синонімічної аналогії. Як бачимо, звукова форма евфемізму залишилась практично незмінною.

Концептуальну метафору зі схожим семантичним наповненням **“Death is entertainment”** представляє евфемізм *to have reservations at the Chateau Eternity*, що має цікавий підтекст: жива людина навряд чи б замовляла столик у палаці під назвою „Вічність”. Проте, якщо вже вона вечерятиме в ресторані, вочевидь, її післясмертне життя є не таким вже й сумним.

Концептуальну метафору **“Death is a transformation”** вербалізує пара цікавих евфемізмів, які свідчать про трансформації людського тіла. Так, наприклад, мертву людину порівнюють із картоплею, яку закладали у спеціальну машину аби перетворити на хрусткі чіпси (*put in the crispier*), з відбивною (*to get toasted*), піццою (*to become street pizza*), або полуничними пончиками (*to be turned into strawberry doughnuts*). Особливо колоритним нам видався останній евфемістичний зворот, який порівнює людське тіло з тістом, а кров – з полуницею. В межах даної метафори людське тіло перетворюється на шашлик, який маринується у землі та черв’яках (*marinating in soil and worms*), в той час як у звороті *donating the liver paté* мрець передає своє тіло, яке метафорично представлено печінковим паштетом, в дар, ймовірно, у лоно землі.

Наступні два метафоричні звороти, які представляють смерть як певне перетворення небіжчика, сповіщають про зміну його їстівних вподобань (*eating a dirt sandwich* та *sampling the french onion soup with a salmonella spoon*). Віднині улюбленою стравою померлого стане сендвіч з бруду, а улюбленим столовим прибором – незвична ложка, яка заражена бактерицидною сальмонеллою. Таким чином, бачимо, що в першому евфемізмові акцент ставиться на землі, яка приймає в своє лоно небіжчика (*dirt*), в другому – на загрозований бактерії (*salmonella*).

Ще один евфемістичний вираз, пов’язаний з кухарською справою, який представляє концептуальну метафору **“Death is a transformation”**, – *basting the formaldehyde turkey*. Даний евфемізм розповідає про людину, яка поливає підливою індичку, яка знаходиться у формальдегіді – розчині, який використовують для бальзамування тіл померлих. Навряд чи у земному житті ця страва подобалась небіжчику. Саме вживання формальдегіду, назва якого є складовою частиною евфемістичного звороту, вказує на те, що людина померла.

Отже, евфемізми на позначення смерті можуть містити в своєму складі специфічну лексику, характерну для різних сфер діяльності людини. Такими можуть бути сфера журналістики, комп’ютерних технологій та кулінарії. Найбільша кількість евфемізмів по тематичних сферах представлена у сфері комп’ютерних технологій – 18, у царині журналістики та у сфері кулінарії – по 11 одиниць. Найбільш продуктивною за кількістю евфемізмів у царині журналістики, які її вербалізують, є концептуальна метафора **“Death is failure”**, у сфері комп’ютерних технологій – **“Death is failure”**, у сфері кулінарії – **“Death is a transformation”**.

1. *Burridge K.* Blooming English: observations on the roots, cultivation and hybrids of the English language. – Cambridge University Press, 2004. – 242p. 2. *Єрмоленко С., Бибик С., Тодор О.* Українська мова: Короткий глумачний словник лінгвістичних термінів / За редакцією С. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224с. 3. *Ковалёва Т. А.* Фразеологические эвфемизмы в современном английском языке: дис. канд. филол. наук: 10.02.04. – Коломна, 2008. – 160с. 4. *Ковшова М. Л.* Семантика и прагматика эвфемизмов. Краткий тематический словарь современных русских эвфемизмов. – М.: Гнозис, 2007. – 318с. 5. *Порохницкая Л. В.* Культурологические и когнитивные принципы эвфемии в современном английском языке: автореф. дис... канд. филол. наук / Моск. гос. лингвист. ун-т им. Дружбы народов. – М., 2004. – 21с. 6. http://en.wikipedia.org/wiki/HTTP_404. 7. <http://en.wikipedia.org/wiki/Kavorkian> 8. [http://en.wikipedia.org/wiki/PointCast_\(dotcom\)](http://en.wikipedia.org/wiki/PointCast_(dotcom))